

УДК: 616.89 – 008.5

PSYCHOLOGIA ZACHOWAŃ AGRESYWNYCH W POLSKIEJ SZKOLE

W. Shakhov, Cz. Galek

W literaturze naukowej istnieją różne klasyfikacje agresji. Istnieje agresja reaktywna, która polega na przeżywaniu frustracji w wyniku pojawienia się przeszkód w realizacji przez daną jednostkę zamierzonego celu. Zachowanie agresywne ustaje po osiągnięciu przez nią celu. Jest także agresja pro aktywna, którą cechuje chęć niszczenia i szkodenia innym. Agresja może być bezpośrednia lub pośrednia. Celem niniejszego artykułu jest odkryć przyczyny psychologiczne i pedagogiczne warunki zapobiegania agresji, opierając się na psychologiczno-pedagogiczne literaturę i badania empiryczne.

Słowa kluczowe: agresja, przemoc, reaktywne i proaktywne agresja psychologiczne przyczyny agresji, frustracja, pedagogiczne warunki profilaktyki zachowań agresywnych uczniów.

ПСИХОЛОГІЯ АГРЕСИВНОЇ ПОВЕДІНКИ УЧНІВ У ПОЛЬСЬКІЙ ШКОЛІ

В. Шахов, Ч. Галек

У науковій літературі існують різні класифікації агресії. Є агресія реактивна, яка полягає в переживанні фрустрації внаслідок виникнення перешкод у реалізації запланованої мети. Агресивна поведінка припиняється після досягнення мети. Також є агресія проактивна ворога, який має бажання руйнування і заподіяння шкоди іншим. Крім того, агресія також може бути прямою або непрямую. Метою даної статті є розкрити психологічні причини та педагогічні умови профілактики агресії, спираючись на психолого-педагогічну літературу та емпіричне дослідження.

Ключові слова: агресія, насильство, реактивна та проактивна агресія психологічні причини агресії, фрустрація, педагогічні умови профілактики агресивної поведінки учнів.

THE PSYCHOLOGY OF AGGRESSIVE BEHAVIOUR OF PUPILS IN POLISH SCHOOLS

W. Shakhov, Cz. Galek

In scientific literature there are different classifications of aggression. Reactive aggression, which is to stay frustrated due to the occurrence of obstacles in the realization of the intended goal. Aggressive behavior stopped after the goal. There are also proactive aggression, the enemy who has a desire of destruction and injury to others. In addition, aggression can be direct or indirect. The purpose of this article is to show the scale, causes and prevention of aggression, based on educational literature and empirical research.

Keywords: aggression, violence, reactive and proactive aggression psychological causes of aggression, frustration, pedagogical conditions of prevention of aggressive behaviour of pupils.

Zjawisko agresji wśród uczniów towarzyszyło szkole przez wieki. Jednak nie zawsze problemy z nią związane wychodziły poza progi szkoły. W dzisiejszych czasach mówi się o niej w sposób otwarty, także dzięki massmediom, które epatują odbiorców o jej skali oraz przejawach. Stąd zagadnienie agresji wśród dzieci i młodzieży musi być ciągle w kręgu zainteresowań pedagogów, nauczycieli, rodziców oraz szerokiego kręgu społeczeństwa.

Celem badawczym niniejszego artykułu jest ukazanie skali, przyczyny psychologiczne oraz warunki pedagogiczne zapobiegania agresji, opierając się na psychologiczno-pedagogiczne literaturę i badania empiryczne.

W języku polskim istnieją dwa terminy na określenie agresywnych zachowań jednego człowieka w stosunku do drugiego: agresja i przemoc. Dotyczą one wprawdzie tych samych stanów psychicznych i zachowań, jednak są różne, co do przyczyn, skutków i skali. Przemoc jest zawsze skierowana na kogoś, ale może być także autoagresją. Z kolei agresja może być instrumentem podporządkowania sobie człowieka i spełnia wtenczas funkcję przemocy. Na gruncie pedagogiki obydwaj terminy stosuje się łącznie i rozumie się przez nie celowe, bezpośrednie i instrumentalne szkodenie innym z użyciem siły fizycznej, nacisku

psychicznego oraz werbalnego. Agresja i przemoc odnoszą się zarówno do osób, jak i świata przyrody oraz rzeczy.

Polski termin agresja wywodzi się z łacińskiego „aggressio” i znaczy tyle, co „napad”. Stąd Jenó Ranschburg określa ją, „jako każde zamierzone działanie w formie otwartej lub symbolicznej, które ma na celu wyrządzenie komuś krzywdy lub czemuś szkody, straty lub bólu” [8, s.193]. Z kolei Anna Lipowska-Teutsch określa zjawisko przemocy, jako „zespół atakujących, nadzorujących i kontrolujących zachowań, obejmujących przemoc fizyczną, przemoc seksualną i przemoc emocjonalną. Jest to spójna całość, ciąg zachowań o charakterze zamierzonym i instrumentalnym, których celem jest zniewolenie ofiary, wyeliminowanie jej suwerennych myśli i działań, podporządkowanie jej żądaniom i potrzebom sprawcy” [6, c.12].

Istnieją różne klasyfikacje agresji. Niektóre elementy poszczególnych jej form pokrywają się wzajemnie. Istnieje agresja reaktywna, która polega na przeżywaniu frustracji w wyniku pojawienia się przeszkód w realizacji przez daną jednostkę zamierzonego celu. Zachowanie agresywne ustaje po osiągnięciu przez nią celu. Jest także agresja pro aktywna, którą cechuje chęć niszczenia i szkodenia innym. Agresja może być bezpośrednia lub pośrednia. Pierwsza polega na tym, że sprawca działa osobiście, druga zaś, że nakłania on innych do użycia przemocy lub niszczy anonimowo rzeczy należące do ofiary. Agresja może być czynna lub bierna. Ta druga polega np. na ignorowaniu drugiego człowieka. Agresja może mieć charakter indywidualny albo grupowy. Może też być instrumentalną, kiedy napastnik posługuje się przemocą dla osiągnięcia obranego przez siebie celu albo afektywna polegająca na działaniu pod wpływem emocji z powodu poczucia krzywdy. I wreszcie istnieje agresja fizyczna, psychiczna i werbalna.

Agresja fizyczna może mieć formę zachowań napastliwych lub destruktywnych charakterze bezpośrednim lub pośrednim. Do bezpośrednich zachowań należą stosunkowo krótkotrwałe zachowania agresywne typu uderzenie ofiary, trącanie, szczypanie, ciągnięcie, rozdzieranie itp. Agresja przejawia się często w formie złożonych zachowań napastliwych przybierając postać bójek, pobic, przestraszenia kogoś itp. Natomiast przejawem pośrednich napastliwych zachowań agresywnych jest dokuczanie, przeszkadzanie, zanieczyszczanie.

Agresja słowna polega na formułowaniu pod adresem drugiego człowieka różnego rodzaju oskarżeń, obelg, rozsiewaniu plotek, niekorzystnych opinii i ocen w celu zdyskredytowania go w oczach innych ludzi. Ten sposób walki z drugim człowiekiem może być prowadzony jawnie, np. za pomocą tzw. „czarnej propagandy” albo z ukrycia za pomocą plotek i pomówień. Najczęściej obydwie metody idą ze sobą w parze. Agresja słowna może mieć charakter publiczny w sytuacji, gdy agresor publicznie znieważa swoją ofiarę, rzuca pod jej adresem nieuzasadnione oskarżenia, żądania, podburza innych do walki z nią. Tego typu zachowania najczęściej stosowane są podczas tzw. wojny psychologicznej. Może też mieć charakter ukryty, gdy ktoś atakuje inne osoby poprzez puszczanie w obieg lub przekazywanie złośliwych plotek.

Przemoc i agresję jest jednym z większych problemów polskiej szkoły, która przestała być miejscem bezpiecznym nie tylko dla uczniów, ale także i dla nauczycieli. Przemoc rówieśnicza występowała w niej od dawna i była częścią szkolnego rytuału, formą odreagowania nad przemocą fizyczną i psychiczną nauczycieli wobec uczniów. Uczniowie odwzięczali się nauczycielom najczęściej złośliwymi żartami. Nauczyciel taktowany był jako swoistego rodzaju sacrum i fizycznie, poza niewielkimi wyjątkami, był nietykalny. Natomiast coraz częstsze przypadki przemocy dzieci i młodzieży na terenie szkoły i poza nią nie mają charakteru incydentalnego, ale trzeba je traktować jako niezwykle groźny element życia społecznego [5,c.3]. Daje się również zauważyć niepokojący wzrost zachowań agresywnych wśród dziewcząt. Zamienia się również na gorsze jakość popełnianych przez nie przestępstw. Coraz częściej dopuszczają się takich czynów jak kradzieże, włamania, przestępstwa przeciw zdrowiu i życiu w postaci uszkodzeń ciała a nawet zabójstwa, biorą udział w bójkach i dopuszczają się pobic.

O narastania zjawiska agresji w okresie transformacji ustrojowej w Polsce, świadczy fakt, że w podczas badań jego zjawiska 1985 r. około 50% uczniów przyznało się, że doświadczyło przemocy w szkole, a w 1994 r. już 70%. Wg badań z 2002 r. przeprowadzonych w jednym z gimnazjum w Wielkopolsce, 58% uczniów było świadkami przemocy w szkole, 23% nie czuje się bezpiecznie w szkole, a prawie połowa tylko czasami takowymi się czuje. Za szkołę, jako miejsce bezpieczne uważało tylko 28% uczniów. Z innych badań wynika, że 61% badanych uczniów postrzega szkołę, jako miejsce niebezpieczne, co również potwierdza 31,5% nauczycieli. Tylko 38, 3% uczniów uznało szkołę za miejsce bezpieczne [4, s. 562].

Z badań przeprowadzonych na początku tego wieku wynika, że do najbardziej rozpowszechnionych przejawów przemocy wśród uczniów należą pobicie i bójki. Zetknęło się z nimi 69% uczniów, z przestraszaniem 41,5%, odbieraniem czegoś siłą 32,3%, niszczeniem cudzych rzeczy 30,2%, niszczeniem sprzętu szkolnego 27,4%, zachęcaniem do bicia 22,5%, wymuszania czegoś siłą 20,4%, biciem młodszych kolegów 15,4%. Jeśli chodzi o agresję słowną to przejawiała się oba głównie w groźeniu pobicem (85,5%), napastliwych wypowiedziach np. atak słowny, straszenie, odpędzanie, groźby (88,9%), przeżywaniu,

przekleństwach i ordynarnych odzywkach (74,6%), wyśmiewaniu się (58,4%), kłótniach (58,4%), grożeniu skarżeniem (38,9%). Trzeba zaznaczyć, że agresja słowna występuje zarówno w dużych szkołach miejskich jak i małych na wsi. W tych ostatnich jest, co najwyżej mniej ataków wandalizmu. Jeśli chodzi o gwałtowną agresję, to o jej skali świadczy fakt, że w przebadanych w roku 1994/94 284 szkołach podstawowych potrzebna była interwencja lekarska w 176 przypadkach, natomiast w 56 przypadkach zmuszona była do interwencji policja. Jako narzędzi przemocy uczniowie używali noży, procy, pejsza, lotki z igłą, kastetu, kija, petardy, a nawet pistoletu gazowego i miotacza ognia. Groźnym zjawiskiem jest fakt, że agresja przejawia się w aktywności grupowej. Z wielu badań wynika, że około 15-16% uczniów w wieku 7-16 lat młodzieży dołącza do agresywnej grupy, a 9% z pośród nich jest ofiarami napaści ze strony swych kolegów szkolnych [3, s.52].

We wspomnianych już badaniach w Wielkopolsce do najczęściej wymienianych aktów przemocy należały: wyśmiewanie się (85%), bicie (81%), kopanie (80%) oraz rzucanie przedmiotami (63%). Z kolei 38% uczniów było przedmiotem ataku ze strony innych uczniów, a 42% przyznało się, że byli agresorami. Okazuje się też, że ok. 85% przypadków agresji ma miejsce w grupie, gdzie obok napastnika biorą udział w przemocy również asystenci, którzy przytrzymują ofiarę, wspierający agresora werbalnie poprzez swą aprobatę oraz obserwatorzy, którzy nie zajmują wobec niego żadnego stanowiska [4, s.562]. Jeśli chodzi o płeć, to u chłopcy najczęściej uciekają się do agresji fizycznej ze znamionami brutalności oraz do napastowania innych uczniów różnorodnymi zachowaniami dokuczliwymi. U dziewcząt najczęściej zachodzi agresja pośrednia w postaci złośliwego plotkowania, izolowania, tworzenia klik i innych manipulacji. Uczniowie podejmujący zachowania agresywne są zazwyczaj silniejsi pod względem fizycznym od innych, mają dobre mniemanie o sobie, są bardziej impulsywni, mniej empatyczni oraz pozytywnie oceniają obecność agresji w życiu społecznym. Dla wielu pedagogów niepokojący jest wzrost agresywności wśród dziewcząt. Przestały być, jak kiedyś, tylko dziewczynami przestępców i przynętą dla potencjalnych ofiar. Biorą one czynny udział w różnego rodzaju szajkach, bandach, gangach i klikach. Posługują się wulgarnym językiem i w okrucieństwie wobec ofiar nieraz przewyższają chłopców.

Z badań przeprowadzonych pod naszym kierownictwem wśród młodzieży szkolonej na Zamojszczyźnie, która jest regionem zdecydowanie wiejskim o tradycyjnym systemie wartości, wynika, że ponad 87% z pośród niej spotkało się z zjawiskiem agresji słownej ze strony dziewcząt, a ponad 55% z agresją fizyczną, a niewiele niż ponad 8% oświadczyło, że w ogóle nie zetknęło się z taką agresją. Ponad 18% oświadczyło, że osobiście doznało przemocy ze strony dziewcząt raz albo dwa razy w tygodniu, a ponad 6% nawet kilka razy w tygodniu. Do najczęstszych form przemocy należą: niszczenie rzeczy szkolnych lub różnych instytucji (28%), bicie się z kolegami i koleżankami (23%), niszczenie przedmiotów innej osoby (22%). Według respondentów również i tutaj zdarzały się zatrzymania przez policję (4%), kradzieże (6%), zbiorowe bicie jednej ofiary (8%), ciężkie pobicia (5%). Jeśli chodzi o przemoc fizyczną, to dziewczęta najczęściej uciekały się do potrącania, popychania, przewracania innych (33%), brały udział w bójkach (30%), znęcały się nad młodszymi (15%), biły za pomocą jakiegoś narzędzia (10%), kopały (10%). Przemoc werbalną w postaci np. wyzwisk, obrażania, rozprzestrzeniania plotek o innych w opinii respondentów stosowało łącznie 31% dziewcząt, natomiast gróźb używało aż 23% z nich.

Jeśli chodzi cechy agresorów, to wymienia się następujące: są to najczęściej uczniowie z tej samej klasy, silniejsi fizycznie od innych, mają potrzebę dominacji oraz tyranizowania innych, stąd przemoc w stosunku do innych jest dla nich źródłem satysfakcji. Pod względem osobowości są to najczęściej uczniowie impulsywni, porywczy, o niskim progu tolerancji i nieuznających ogólnie akceptowanych norm i zasad współżycia społecznego, są zbuntowani, nieposłuszni, i agresywni, w tym również w stosunku do rodziców i nauczycieli, są bezwzględni i bez współczucia dla ofiar. Mają wysokie mniemanie o sobie. Już od dzieciństwa łamali zazwyczaj normy prawne i moralne, popadli w złe towarzystwo, piją, kradną i dopuszczają się innych czynów chuligańskich. Ofiarami agresorów są najczęściej uczniowie słabsi fizycznie lub niepotrafiący się bronić, niemający w klasie przyjaciół, izolowani, sfrustrowani, stąd są przezywani, upokarzani, wyśmiewani, zastraszani, popychani zaczepiani, okradani z pieniędzy, książek i innych rzeczy.

W literaturze psychologicznej i pedagogicznej można spotkać wiele prób wyjaśnienia etiologii przemocy w polskiej szkole. Wśród nich na pierwszym miejscu trzeba wymienić zjawiska społeczne, które zachodzą w Polsce na skutek zmian ustrojowych jak również pluralizm kulturowy i światopoglądowy właściwy współczesnym społeczeństwom demokratycznym. Na skutek tego zachodzą procesy anomijne, polegające na osłabieniu znaczenia dotychczas obowiązujących norm społecznych. Dotknęło to również młodzież, która z trudem buduje swą tożsamość w nowej rzeczywistości. Daje się zauważyć u niej takie cechy jak wysokie wymagania konsumpcyjne, które chce zaspakajać bez osobistego wysiłku, apatię i bierność, brak identyfikacji z tradycyjnymi wartościami społecznymi, brak zaangażowania się w sferę publiczną, konformizm, brak wyrazistej tożsamości, co sprzyja dopuszczaniu się przez nią aktów przemocy.

W parze z tym idzie osłabienie funkcji wychowawczych rodziny, w której w ostatnich latach nasiliły się takie zjawiska jak pogorszenie się warunków ekonomicznych kraju, skąd wystąpiła konieczność wyjazdu

jednego, albo nawet dwojga rodziców w poszukiwaniu pracy za granicę. Nasiliła się też w Polsce skala rozwodów. Dysharmonia i napięta atmosfera panująca w rodzinie, a także rozłąka dziecka z jednym z rodziców powoduje u niego zatracenie poczucia bezpieczeństwa, co jest przyczyną nerwic i wewnętrznego napięcia, które rozładowuje poprzez zachowania społeczne takie jak kolizja z prawem, agresję a nawet samobójstwo. Wiele rodzin żyje też w złych warunkach materialnych i mieszkaniowych. Bezrobocie, niedostatek, bieda, ustawiczny brak funduszy zwiększa napięcia wewnątrz rodziny, powoduje kłótnie pomiędzy rodzicami, którzy nawzajem oskarżają się o nieporadność życiową. Z kolei rodzice są nieraz przemęczeni nadmiarem pracy, na skutek czego nie mają czasu i sił na poświęcenie czasu na wychowanie dzieci. Jeśli do tego dołączą się złe warunki mieszkaniowe, w tym mały metraż mieszkania, to dziecko żyje w ciągłym stresie. Dzieci zaniedbane przez rodziców lub biedne są źle ubrane, niedomyte, głodne, przez co stają łatwym obiektem żartów, krytyki, ośmieszania przez kolegów szkolnych. Na dodatek tego typu uczniowie są skłonni do zachowań impulsywnych. Niekiedy w literaturze podkreśla się również, że przyczyną agresji wśród dzieci jest stosowanie w rodzinie kar cielesnych.

Nasze badania potwierdzają również, fakt, że agresywne są dzieci alkoholików. Ich przyczyną są zaburzone relacje z rodzicami, oraz stosowanie przez nich surowych kar, co powoduje u dzieci narastanie uczucia jawnego lub ukrytego buntu, oporu, sprzeciwu, agresji przemocy. Wpływ na zachowania agresywne ma zarówno nadmierna troskliwość rodziców w stosunku do dziecka jak również jego odtrącenie przez rodziców.

Również massmedia przyczyniają się do propagowania agresji wśród dzieci i młodzieży. Badania wykazały, że polska młodzież ogląda programy telewizyjne około 30 godzin tygodniowo, czyli poświęca jej więcej godzin niż na naukę szkolną. W telewizji jest wszechobecna przemoc. Obliczono, że w 1999 r. tylko w dwu kanałach telewizyjnych, państwowym i komercyjnym, co 2,4 minuty były sceny bicia, mordu, kopania, przeklinania, obrażania, poniżania, albo było widać człowieka zabitego [1, s.32]. Dołącza do tego Internet, gdzie aż roi się od materiałów traktujących o przemocy. Szczególnie niebezpieczny wpływ mają gry komputerowe, które angażują młodych ludzi poprzez to, że identyfikują się oni emocjonalnie w akcję gry bawiąc się w zabijanie przeciwników, co nie pozostaje bez wpływu na ich zachowania. Media obniżają współczucie oraz próg tolerancji wobec przemocy oraz empatię dla ofiary. Młodzież i dzieci żywo reagują na przemoc oglądaną w telewizji, na ekranie komputera, w grach komputerowych i uczy się jej.

Przyczyny tkwią też w aprobacie społecznej dla zachowań agresywnych i brak odpowiedzialności karnej, dla tych, którzy się ich dopuszczają. Często agresja usprawiedliwiana jest tzw. wyższymi racjami. Niestety także szkoła może być środowiskiem wyzwalającym w uczniach zachowania agresywne. Przepełnienie szkół, złe warunki lokalowe, nauka zmianowa, zła kontrola nauczycieli nad uczniami, częste zmiany nauczycieli, brak jasnych reguł życia szkolnego, niewłaściwe odnoszenie się nauczycieli do uczniów w postaci poniżania, krytykowania, ośmieszania itd., niekonsekwentne metody dyscyplinujące uczniów, niewłaściwe metody nauczania, przewaga dominacji dydaktyki nad wychowaniem, formalizm, przejawiający się w koniczności wypełniania przez nauczycieli wielkiej ilości różnych druków, brak zrozumienia przez nauczycieli potrzeb współczesnej młodzieży leżą u podstaw frustracji, a w konsekwencji agresji niektórych uczniów oraz ich niedostosowania społecznego.

Źródło przemocy tkwi także, w środowisku rówieśniczym. Uczniowie, którzy nie znajdują akceptacji w szkole oraz wsparcia w domu rodzinnym, szukają potwierdzenia swojej wartości i akceptacji w nieformalnych grupach rówieśniczych, w których zwykle obecne są różnego rodzaju patologie. Na agresywność ucznia ma wpływ jego usposobienie. Postawa agresji jest bardziej prawdopodobna u dziecka aktywnego, o większym temperamencie niż u dziecka o temperamencie łagodniejszym. Jednak czasami dzieci dotychczas układne i grzeczne w pewnym momencie manifestują osobiste uczucia i emocje poprzez zamknięcie się na otoczenie, izolację oraz agresję. Przyczynić się do tego może słabo rozwinięta samokontrola własnych emocji na skutek czego młodzi ludzie mają duże kłopoty w radzeniu sobie ze strachem, lękiem, poczuciem krzywdy lub winy, a konsekwencji nie kontrolują swoich zachowań. Poza tym wpływają na nich również przyczyny psychologiczne takie jak: frustracje spowodowane nieprawidłowymi relacjami z dorosłymi lub agresja z ich strony połączone z niskim poczuciem własnej wartości.

Ważnym zadaniem jest odpowiednia profilaktyka przemocy. Jest to proces złożony, dlatego należy ograniczyć się tylko do ogólnikowych stwierdzeń. Mianowicie potrzebne są skoordynowane działania wielu instytucji i podmiotów. W pierwszej kolejności potrzebna jest odpowiednia polityka społeczna i ekonomiczna, która będzie zapobiegała bezrobociu na wsi i w mieście. Potrzebna jest reforma edukacji oraz systemu wychowania i opieki. Szczególną opieką powinno otoczyć się osoby opuszczone, osierocone, oraz nieletnich sprawców czynów karalnych. Należy dążyć do wyrównania szans edukacyjnych wszystkich dzieci, także ze środowisk biednych. Te reformy powinny zmierzać do ograniczenia sfery zagrożenia dzieci sieroctwem społecznym, demoralizacją i przestępczością. Skuteczność pomocy zależy od podjęcia jak najszybciej działań profilaktycznych i terapeutyczno-doradczych, najlepiej w środowisku, w którym żyją i uczą się. Należy

odpowiednio przygotować pedagogów i psychologów szkolnych oraz wychowawców placówek resocjalizacyjnych do udzielania pomocy profilaktycznej, i terapeutyczno-doradczej.

Każdy nauczyciel powinien umieć rozpoznać objawy zaburzeń w zachowaniu, nieprzystosowaniu i patologii społecznej. W pracy z osobami przejawiającymi tendencje agresywne duże znaczenie ma postawa nauczyciela, który powinien być cierpliwy i wrażliwy na potrzeby ucznia. W pracy nad uczniami agresywnymi należy rozbudzać w nich takie uczucia jak poczucie winy oraz empatię w stosunku do innych ludzi. Takimi uczniom trzeba okazywać dużo życzliwości i wzmacniać w nich zachowania i postawy społecznie pożądane oraz rozładowywać tkwiące w nich negatywne napięcia. Ważnym zadaniem dla nauczycieli jest praca nad odpowiednią atmosferą w klasie. Szkoła powinna wdrażać uczniów do radzenia sobie z konfliktami. Ważną rolę w zapobieganiu agresji może odegrać rozwijanie zainteresowań u uczniów, organizowanie im wolnego czasu, tworzenie wokół nich atmosfery życzliwości oraz szacunku.

Bardzo ważną sprawą jest zsynchronizowanie profilaktyki agresji i przemocy z realizowanymi w szkole programami nauczania i wychowania. Skuteczne działania profilaktyczne powinny być kompatybilne z treściami kształcenia ogólnego oraz realizowane przez wszystkich nauczycieli danej szkoły oraz rodziców. Trzeba uczniów przygotować psychicznie do ewentualnego spotkania się z przemocą poprzez zapoznanie ich z metodami i zwyczajami panującymi w szkole lub innej placówce, zmotywowanie ich do konieczności zgłaszania przemocy odpowiednim czynnikom, kształtowanie więzi koleżeńskich, zaznanie ich z moralnymi i prawnymi skutkami przemocy, organizowanie dla nich spotkań i pogadanek, rozwijanie talentów. Ważna jest też współpraca dyrekcji, nauczycieli i wychowawców. Nauczyciele powinni zgłaszać dyrekcji fakty przemocy, a dyrekcja powinna organizować częste spotkania z wychowawcami klas i ustalać wspólne działania wychowawcze. Powinna też zbierać od nauczycieli ich spostrzeżenia odnośnie zachowania uczniów na lekcjach.

Z myślą o profilaktyce agresji i przemocy w szkole należy realizować model edukacji humanistycznej, która zakłada prawidłowy rozwój osobowości poprzez wzmacnianie tych cech osobowości wychowanka, które mogą wpłynąć na pojawienie się u niego zachowań agresywnych. Dotyczy to zwłaszcza poczucia własnej wartości, umiejętności wyrażania uczuć, radzenia sobie ze stresem. Model edukacji społecznej powinien ukształtować w nim umiejętność przeciwstawiania się presji społecznej skłaniającej go do zachowań szkodliwych. Model edukacji z zakresu umiejętności życiowych powinien nauczyć go zaspakajania potrzeb psychicznych bez uciekania się do przemocy. Model alternatywnych form powinien nauczyć go konstruktywnego spędzania czasu wolnego. Model promocji zdrowia powinien nauczyć go prowadzenie zdrowego stylu życia.

Wnioski. Zaprezentowane w niniejszym artykule zagadnienie przemocy w polskiej szkole ukazało skalę tego zjawiska oraz niebezpieczeństwa z niego płynące. Szczególny niepokój budzi wzrost zachowań agresywnych u dziewcząt. Zadaniem rodziców, nauczycieli i wychowawców jest zapobieganie temu dewiacyjnemu zjawisku na terenie szkoły. Jednak skuteczność tych działań wymaga współpracy wszystkich ludzi, którym nie jest rzeczą obojętną, to co się dzieje w szkole.

Bibliografia

1. Bonenberg B. O agresji / B. Bonenberg // „Aura”. – 2002. – nr 4.
2. Falkiewicz-Szult M. Źródła przemocy w szkole opinii uczniów / Falkiewicz-Szult M. // „Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze”. – 1998. – nr 2.
3. Gożewska I. Agresja dziecięca / Gożewska I. // „Szkoła Specjalna” – 2000. – nr 2-3.
4. Hołyst H. Wiktyologia / H. Hołyst. – Wydawnictwo LexisNexis 2006. – 576 s.
5. Jasiński Z. Przemoc rówieśnicza w szkole – współczesny problem systemu edukacyjnego w Polsce / Z. Jasiński. – „Wychowanie na co Dzień”. – 2002. – nr 7-8.
6. Lipowska-Teutsch A., Wychowywać, wyleczyć, wyzwolić / A. Lipowska-Teutsch. – PARPA, Warszawa 1998. – 670 s.
7. Papież J. Przemoc dzieci i młodzieży w perspektywie polskiej transformacji ustrojowej / J. Papież, A. Płukis (red.). – Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2004. – 439 s.
8. Ranschburg J. Lęk, gniew, agresja / J. Ranschburg. – WSiP, Warszawa 1993. – 450 s.
9. Tucholska S., Przemoc w szkolnych grupach rówieśniczych / S. Tucholska // „Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze”. – 2000. – nr 5.